

УДК 343.1

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики

та експертології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ – ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ

У відповідності до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», головним завданням цього органу є протидія злочинності, яка негативно впливає на діяльність державних органів, економіку, суспільство та розвиток держави взагалі. Для цього правоохоронні органи використовують різноманітні методи та прийоми, проте одним із найефективніших протягом тривалого періоду часу залишається візуальне спостереження за особою, річчю або місцем [1]. НСРД, яка полягає у проведенні візуального спостереження передбачає втручання в особисте життя людини, право на яке передбачене статтями 30–32 Конституції України, а тому може застосовуватися виключно у випадках, передбачених законом в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [2]. Не зважаючи на всю серйозність даної дії, сьогодні її нормативне регулювання в діяльності правоохоронних органів залишається неповним і суперечливим, що призводить до порушень, а деколи до зловживань з доволі тяжкими наслідками. Тому зміст і підстави візуального спостереження мають бути чітко врегульовані юридично. Окрім цього, через підвищення рівня професіоналізму, конспіративності та технічної оснащеності злочинців, процес спостереження стає дедалі складнішим з практичної точки зору. Цим зумовлена необхідність вироблення нового підходу до організації і тактики проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, а також підвищення компетентності слідчого й розширення практичних навичок.

Правове регулювання візуального спостереження в Україні частково досліджувалося О. М. Бандуркою, В. І. Василичуком, В. О. Глушковым, І. П. Козаченком, В. А. Некрасовим, М. А. Погорецьким, І. Р. Шинкаренком та ін. Порядок застосування психологічних знань простежувалося у роботах Б. І. Бараненка, О. Ф. Долженкова, П. І. Пясецького, а використання спеціальних знань розробляли Т. В. Авер'янов,

А. І. Вінберг, В. Г. Гончаренко, М. В. Костицький, Н. І. Клименко,
В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков.

Проте вважаю, що спостереження за особою, річчю або місцем як правове явище науковцями досліджено не повністю: нечітко сформульовані умови, обсяг та способи втручання в особисте життя, а також способи відшкодування завданої шкоди. Окрім того, залишаються нез'ясованими питання щодо трактування використання окремих прийомів, методів і засобів на практиці в ході проведення спостереження визначені законами й окремими нормативно-правовими актами Національної поліції що регламентують діяльність спеціальних підрозділів які його проводять.

Для початку визначимо значення категорії спостереження як планомірне й цілеспрямоване сприйняття об'єкта працівниками Національної поліції, уміння активно виділяти необхідне, зрозуміле, істотне, враховувати все, що має значення для досягнення мети завдяки гостроті органів почуттів [3, с. 201]. Науково-практичним коментарем передбачені наступні основні завдання проведення візуального спостереження: визначення кола спілкування особи яку перевіряють, виявлення її нахилів та інтересів; встановлення розмірів і джерел доходів, що вона отримує; вивчення графіка її роботи, маршрутів руху; реєстрацію різних явищ (діянь, подій, фактів і процесів) [4, с. 52]. У п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України визначено коло спеціально підготовлених фахівців, а саме працівники оперативно-го підрозділу, які виконують дану негласну слідчу (розшукову) дію за відповідним письмовим дорученням слідчого [5].

Шляхом візуального спостереження відбувається пошук даних про злочини та осіб, які їх вчинили, що фактично є вирішенням тих інформаційних задач, які стоять перед правоохоронними органами. А. Н. Гугунський зауважує: «інформація, отримана оперативним шляхом, дає можливість не просто проникнути в плани злочинців, а й активно їм протидіяти, а також попереджувати та розкривати злочини, що вчиняються в умовах невизначеності» [6, с. 77].

Наприклад, в нормативно-правових актах чітко не визначено поняття «публічно доступного місця», як такого, де буде проводитися спостереження за особою, місцем або річчю і ця прогалина в законодавстві викликає проблеми в практичній діяльності. Внаслідок цього виникає багато проблем в ході документування протиправної діяльності підрозділами НП.

Наступною проблемою є недостатній рівень у оперативних підрозділів володіння елементарними знаннями та навичками, тому що працівник має не лише володіти знаннями про візуально-

комунікативні знаки тіла людини, а й володіти навичками контролю за своїми діями, рухами, мімікою та мовою. Тому, для правильного визначення складного співвідношення поведінкових актів тих, за ким спостерігають, та їх змісту за жестами, мімічними реакціями та засобами вербальної комунікації, особа що проводить НСРД, передбачену ст. 269 КПК України, повинна мати спеціальну психологічну підготовку, інакше, за відсутності такої, буде ризик отримання помилок відомостей щодо поведінки об'єкта спостереження [7, с. 152].

Спираючись на вищесказане, роблю висновок, що у відповідності до КПК України де розширено повноваження осіб, які проводять досудове розслідування це значно спрощує та прискорює процедуру розслідування злочинів, та водночас забезпечує належне збирання доказової бази, але є необхідність удосконалення правового регулювання НСРД.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 21.09.2019).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.09.2019).

3. Проценко О. О. Тактико-психологічні особливості спостереження за особою, річчю або місцем. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 200–203.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. Ю. І. Руснака. Київ : Центр учб. літ., 2013. 148 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 21.09.2019).

6. Гугунский А. Н. Наблюдение как оперативно-розыскная категория. *Вестник Московского университета МВД России*. 2009. № 1. С. 75–78.

7. Желдак С. І. Особливості застосування спеціальних знань під час спостереження за особою, річчю або місцем. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 151–153.

Одержано 25.09.2019